

Сергій ШАРОВ,

orcid.org/0000-0001-5732-9980

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри української і зарубіжної літератури
Мелітопольського державного педагогічного
університету імені Богдана Хмельницького
(Мелітополь, Запорізька область, Україна) sharov@mdpu.org.ua

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

У статті аналізується значення соціальної компетентності для студентів педагогічних університетів, їхньої навчальної діяльності та професійного зростання. Зазначається, що соціальна компетентність є ключовою компетентністю майбутнього фахівця в умовах впровадження компетентнісного підходу. Аналізуються переваги впровадження компетентнісного підходу в навчальний процес вищої школи й особливості його реалізації.

На основі аналізу наукових праць виявлено, що розвиток соціальної компетентності відбувається постійно й динамічно в залежності від віку, набутого життєвого досвіду особистості, її психічних, психологічних, фізичних та інших особливостей. Рівень розвитку соціальної компетентності впливає на ступінь соціалізації особистості, її спроможність адаптуватися до умов суспільства.

Зазначається, що соціальна компетентність є необхідною складовою для професій, пов'язаних зі спілкуванням, виконанням послуг, роботою з людьми. Вона впливає на якість спілкування, досягнення конструктивних рішень, уникнення конфліктів. Особливо це стосується майбутніх учителів, які спілкуються з учнями й готують їх до активного суспільного життя.

Виявлено, що соціальна компетентність студентів педагогічних університетів має специфічні компоненти, які обумовлені специфікою обраної професії, умовами праці, особливостями професійного середовища тощо. Висвітлюються основні соціальні компетенції, якими має володіти майбутній учитель. Аналізується значення педагогічного спілкування для розвитку соціальної компетентності майбутніх учителів.

Наголошується на тому, що розвиток соціальної компетентності здобувачів вищої освіти передбачає вдосконалення окремих соціальних здатностей відповідно до накопиченого життєвого та професійного досвіду. Розвитку соціальної компетентності майбутніх учителів сприяє відвідування спецкурсів, використання інформаційно-комунікаційних технологій під час спілкування й навчання, навчально-виробничі практики, підвищення соціальної мотивації.

Ключові слова: соціальна компетентність, здобувачі вищої освіти, майбутні вчителі, педагогічний університет.

Sergii SHAROV,

orcid.org/0000-0001-5732-9980

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor;
Associate Professor of the Department of Ukrainian and Foreign Literature
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University
(Melitopol, Zaporizhia region, Ukraine) sharov@mdpu.org.ua

SOCIAL COMPETENCE PECULIARITIES OF PEDAGOGICAL UNIVERSITY STUDENTS

The article analyzes the importance of social competence for pedagogical university students, their educational activities and professional growth. It has been noted that social competence is a key competence of the future specialist in terms of the competence approach implementation. The advantages of the competence approach realization in the higher education process and peculiarities of its implementation have been analyzed.

The analysis of scientific works revealed that the development of social competence occurs constantly and dynamically, depending on the age, life experience of the individual, personal mental, psychological, physical and other characteristics. The level of social competence development influences the degree of individual socialization, personal ability to adapt to the conditions of society.

It is stated that social competence is a necessary component for the professions related to communication, service delivery and work with people. It affects the quality of communication, the achievement of constructive solutions and the avoidance of conflict. Especially, this is true for future teachers that interact with students and train them for active social life.

It has been revealed that the social competence of pedagogical university students has specific components determined by the specificity of the chosen profession, working conditions, peculiarities of the professional environment, etc. Basic social competencies that future teachers should possess are highlighted. The pedagogical communication importance for the development of the social competence of future teachers is analyzed.

It is emphasized that the development of students' social competence implies the improvement of individual social abilities in accordance with the accumulated life and professional experience. Social competence development of future teachers is facilitated by attending special courses, using information and communication technologies while interacting and training, educational and production practices, and enhancing social motivation.

Key words: social competence, higher education applicants, future teachers, pedagogical university.

Постановка проблеми. Інтеграція системи вищої освіти в європейський освітній простір, інформаційний розвиток нашого суспільства обумовили необхідність комплексного оновлення забезпечення академічної мобільності серед викладачів, здобувачів вищої освіти й науковців. Одним із напрямів вирішення цього завдання є впровадження компетентнісного підходу, що значно підвищує якість підготовки здобувачів вищої освіти до майбутньої професійної діяльності й розширює можливості їх працевлаштування.

Однією з ключових компетентностей, яка є необхідною складовою частиною професійної діяльності сучасного фахівця й навчальної діяльності здобувача освіти, є соціальна компетентність. Особливого значення соціальна компетентність набуває для професій, які мають справу з людьми, комунікацією, виконанням послуг тощо.

Студенти педагогічних університетів, майбутня діяльність яких пов'язана з освітньою діяльністю, повинні бути обізнаними в усіх тонкощах соціальної взаємодії й мати розвинуті «м'які» компетентності. Отже, розвиток соціальної компетентності майбутніх учителів є актуальним питанням у процесі їхньої підготовки до професійної діяльності.

Аналіз досліджень. Аналіз наукових праць, присвячених впровадженню компетентнісного підходу в освітню діяльність і формуванню соціальної компетентності здобувачів вищої освіти, дає підстави стверджувати про актуальність проблеми.

Теоретичні засади впровадження компетентнісного підходу в систему вищої освіти досліджували І. Клак, В. Луговий, Ю. Панфілов, Н. Побірченко, О. Пометун, Ж. Таланова, С. Фурдуй, А. Хуторський та інші вчені. Дослідниками було сформовано систему основних понять компетентнісного підходу й визначено шляхи його провадження у вітчизняний освітній процес.

Соціальна компетентність здобувачів вищої освіти, процес її формування лежить у площині досліджень О. Гришиної (майбутні соціальні працівники), О. Жукової (студенти класичних університетів), І. Зарубінської (майбутні фахівці економічного профілю), С. Остапенко (студенти-філологи),

С. Соболевої (майбутні фахівці з економіки), І. Шпичко (майбутні фахівці сфери обслуговування) та інших. Формуванням соціальної компетентності у студентів педагогічних коледжів займалися Н. Бойчук, Н. Борбич, Г. Мосягіна та інші. На нашу думку, недостатньо висвітленими залишаються питання, присвячені соціальній компетентності студентів педагогічних університетів як необхідної складової їхньої професійної підготовки.

Мета статті – проаналізувати значення й особливості соціальної компетентності студентів педагогічних університетів для їхнього навчання, саморозвитку й професійного зростання.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні ми спостерігаємо за підвищенням вимог до конкурентоспроможності фахівців, упровадженням компетентнісного підходу в освітню діяльність, входженням України до освітнього європейського простору. Сучасні фахівці повинні бути обізнаними в професійній сфері, здатними до постійного самовдосконалення, вільно почуватися в інформаційному суспільстві, мати відповідні компетентності, які допоможуть їм виконувати професійні обов'язки й сприяти розвитку нашої держави.

Зазначені завдання реалізуються за допомогою впровадження компетентнісного підходу у вищу й середню освіту на рівні концентрації на кінцевих результатах навчання, практичної спрямованості набутих знань і сформованих умінь, збільшення професійних і загальних компетентностей тощо.

Дослідники відносять до переваг, що дають змогу отримати впровадження компетентнісного підходу в освітню діяльність, такі:

- запровадження динамічної й прогностичної системи навчання (Левшин, 2011: 77);
- підвищення професійної підготовки майбутніх фахівців (Панфілов, 2017: 59);
- орієнтованість навчального процесу на особистість здобувачів освіти (Заблоцька, 2008: 67);
- трансформацію процесу накопичення знань на процес оволодіння здатностями до пошуку й використання інформації для виконання поставлених завдань;
- орієнтацію освітніх послуг, які надають заклади вищої освіти, на фахову підготовку

випускників відповідно до ринку праці та майбутнє працевлаштування.

Дотримання принципів компетентнісного підходу під час надання освітніх послуг реалізується через модернізацію освітніх програм підготовки здобувачів вищої освіти; розробку нових стандартів відповідно до компетентнісного підходу; врахування найкращих практик (у тому числі міжнародних) під час здійснення освітньої діяльності; моніторинг якості освітніх програм з боку здобувачів освіти, працевлаштованих, викладачів тощо.

У межах компетентнісного підходу здобувач вищої освіти повинен сформулювати й розвинути перелік загальних і фахових компетентностей відповідно до обраної спеціальності, сформованість яких буде перевірятися у вигляді кінцевих результатів навчання (Заблоцька, 2008: 67). Серед переліку потрібних здатностей і вмінь соціальна компетентність є необхідною складовою частиною процесу виконання професійних обов'язків, комунікації між колегами й оточенням.

Соціальна компетентність має інтегративний, комплексний характер, що відтворюється через зовнішні та внутрішні прояви у вигляді поведінки й відповідних дій, особистих уявлень, певного ставлення до конкретної ситуації тощо. Вона тісно пов'язана з освітньою, професійною діяльністю, процесом взаємодії особистості з зовнішнім і внутрішнім середовищем, соціумом.

Рівень розвитку соціальної компетентності втілюється у ступені соціалізації особистості (Соболева, 2018: 199), причому цей процес відбувається постійно й динамічно (Докторович, 2009: 146) залежно від віку особи, її психічних, психологічних, фізичних та інших особливостей.

Соціально розвинена особистість має активну позицію щодо суспільних питань, вміє відстоювати свої переконання, прагне до власного добробуту й розвитку суспільства на демократичних засадах, толерантно ставиться до інших людей, вміє з розумінням підійти до їхніх проблем (Холковська, 2016: 64). Саме розуміння потреб й інтересів інших людей часто допомагає уникнути конфліктних ситуацій або вчасного вирішити соціальну проблему; зменшити кількість випадків девіантної поведінки з боку співрозмовників. Аналогічну думку мають П. Бойчук і Н. Борбич, які вважають, що соціальні вміння надають можливість знизити відчуття внутрішнього дискомфорту та блокувати появу конфліктних ситуацій з оточенням (Бойчук, 2013: 36).

Останнім часом соціальні компетентності, пов'язані з ідеями справедливості, рівноправ'я, демократії, набули важливого значення як для

початкової й середньої освітньої ланки в межах Нової української школи, так і для здобувачів вищої освіти в процесі набуття «м'яких» компетентностей. Наприклад, один із критеріїв оцінювання якості освітніх програм (Критерії, 2019), за якими відбувається підготовка здобувачів вищої освіти, визначає, що студенти повинні мати здатності до лідерства, вміти працювати в команді, уникати й вирішувати конфліктні ситуації, брати на себе відповідальність за власні вчинки.

Однією з важливих соціально значущих професій є професія вчителя/викладача, місія якої – передавати життєвий досвід молоді та підготувати її до активного життя. Значна частина компетентностей учителя формується й розвивається саме в закладі вищої освіти. Тобто якісна підготовка майбутніх учителів під час навчання є запорукою успішної професійної діяльності.

Здобувач вищої освіти педагогічного університету повинен бути комунікабельною особистістю, яка здатна працювати індивідуально, в парі або групі для виконання поставлених завдань. Під час навчання майбутні вчителі мають сформувати в себе високий освітній рівень, культуру мовлення, почуття відповідальності за соціальне середовище, уміння спілкуватися й працювати в колективі (Борбич, 2014: 166). В цьому аспекті ми підтримуємо думку Г. Мосягіної, яка вважає соціальну компетентність педагога обов'язковою частиною його фахової підготовки (Мосягіна, 2008: 14).

Крім ознак, характерних для всіх здобувачів вищої освіти, соціальна компетентність студентів педагогічних університетів має специфічні компоненти, що обумовлені специфікою обраної професії, особливостями професійного середовища, як-от:

- здатність до розроблення стратегії індивідуальної й групової роботи з учнями;
- вміння підбирати й застосовувати ефективні засоби комунікації з учнями, педагогічним колективом, адміністрацією;
- здатність до прогнозування конфліктних ситуацій і вміння їх ефективно вирішувати (Шаров, 2019: 202);
- розвинутий емоціональний інтелект як здатність до розуміння емоцій співрозмовників;
- уміння використовувати словесні, емоційні засоби для досягнення навчальної мети;
- відповідальне ставлення до власних вчинків і висловів;
- толерантність щодо співрозмовників тощо.

Слід зауважити, що не всі здобувачі вищої освіти мають розвинуту соціальну компетент-

ність. У деяких із них є певні проблеми з вирішенням складних життєвих ситуацій, комунікації з викладачами й одногрупниками, під час здійснення групових проєктів тощо. На аналогічні випадки звертає увагу Г. Мосягіна, підтверджуючи відсутність у деяких студентів навичок соціальної взаємодії (Мосягіна, 2008: 3).

У цьому контексті слухна думка І. Зарубінської, яка вважає, що низький рівень соціальної компетентності призводить до непродуктивних способів взаємодії, міжособистісних конфліктів, психологічного бар'єра в спілкуванні (Зарубінська, 2011: 10), непорозуміння між членами колективу та/або різними колективами, однобічного сприйняття людиною іншої людини. Натомість високий рівень соціальної компетентності надасть можливість уникнути девіантної поведінки з боку співрозмовників, досягти конструктивного вирішення кризової або проблемної ситуації.

На нашу думку, для майбутнього вчителя низький рівень соціальної компетентності є неприпустимою ситуацією, яка потребує обов'язкового вирішення. Крім того, у здобувачів вищої освіти відбувається саме розвиток соціальної компетентності як удосконалення окремих здібностей відповідно до накопиченого життєвого й професійного досвіду. Це пояснюється тим, що процес формування соціальної компетентності починається ще з народження, поступово ускладнюється й трансформується в процес розвитку.

Розвиток соціальної компетентності студентів педагогічних університетів відбувається в закладі вищої освіти, де вони накопичують знання та формують потрібні навички, а також у закладах освіти, де майбутні вчителі проходять пасивні/активні навчально-виробничі практики. Доречною є думка О. Позднякової, яка надає великого значення середовищу, в якому безпосередньо виховується особистість (Позднякова, 2010: 6).

Заклад вищої освіти можна розглядати як систему, що складається зі структурних підрозділів, науково-педагогічних працівників, технічного й допоміжного персоналу, здобувачів вищої освіти. І від того, яким чином побудована взаємодія студента з різними ланками закладу вищої освіти, певним чином залежить його успішність і якість підготовки до майбутньої професійної діяльності.

Водночас здобувачі вищої освіти мають значний рівень автономії стосовно засобів і форм опанування знаннями, формування й розвитку професійних і загальних компетентностей, відтворення власної позиції в органах самоврядування тощо. Тому з боку закладу вищої освіти пріоритетними мають бути такі заходи:

- підбір загальних і професійних компетентностей відповідно до обраної спеціальності;
- розроблення освітньої програми спеціальності з урахуванням останніх досягнень у відповідній сфері;
- інформування студентів щодо індивідуальної освітньої траєкторії, її значення й формування;
- дотримання принципів студентоцентрованого підходу під час провадження освітньої діяльності тощо.

Соціальна компетентність студентів педагогічного університету на базі закладу вищої освіти відбувається під час спілкування, навчальної діяльності, у процесі проєктної роботи тощо. Здобувачі вищої освіти мають значне коло співрозмовників, якими є одногрупники, викладачі, адміністрація, допоміжний і технічний персонал. Слід зазначити, що спілкування здійснюється в різних формах і засобах, втілюється в різні результати діяльності особистості, охоплює різноманітні міжособистісні стосунки. У процесі спілкування між людьми відбувається така взаємодія, яка сприяє реалізації певних цілей учасників спілкування, пізнання самого себе й співрозмовників.

До майбутніх учителів висувуються додаткові вимоги, пов'язані з розвитком навичок специфічного спілкування між учителем й учнями (так зване «педагогічне спілкування»). Метою педагогічного спілкування є створення оптимальних умов для спільної діяльності, обміну думками, психологічного контакту між учнями й учителем. Розвиток навичок педагогічного спілкування як складової частини соціальної компетентності відбувається під час навчально-виробничих практик, де студенти вчать конструктивно комунікувати з учнями, проводять уроки під час активних педагогічних практик, організують виховні заходи тощо.

Ефективному розвитку соціальної компетентності студентів педагогічних університетів сприяють такі дидактичні умови:

- відвідування спецкурсів, метою яких є формування й розвиток соціальних компетентностей;
- використання інформаційно-комунікаційних, зокрема дистанційних (Павленко, 2019: 109), мобільних, мережевих технологій для навчання та спілкування;
- проходження різноманітних навчально-виробничих практик;
- підвищення мотивації для розвитку соціальних компетенцій і професійного самовдосконалення.

Висновки. Отже, здобувачі вищої освіти мають унікальні можливості для соціального

становлення та якісної підготовки до майбутньої професійної діяльності під час навчання в закладі вищої освіти. Особлива атмосфера студентського життя, спілкування з одногрупниками й науково-педагогічними працівниками, залучення до наукової, суспільної діяльності – все це підносить соці-

альну компетентність здобувачів вищої освіти на новий рівень. У подальших дослідженнях планується розробити показники сформованості соціальної компетентності студентів педагогічних університетів з урахуванням особливостей інформаційного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойчук П. М., Борбич Н. В. Модель формування соціальної компетентності студентів педагогічних коледжів. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2013. № 1. С. 35–44.
2. Борбич Н. Формування соціальної компетентності студентів педагогічних коледжів як соціально-педагогічна проблема. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2014. № 10 (1). С. 166–170.
3. Докторович М. Соціальна компетентність як наукова проблема. *Психологія і суспільство*. 2009. № 3 (37). С. 144–147.
4. Заблоцька О. С. Компетентнісний підхід як освітня інновація: порівняльний аналіз. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2008. № 40. С. 63–68.
5. Зарубінська І. Б. Теоретико-методичні основи формування соціальної компетентності студентів вищих навчальних закладів економічного профілю : автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04 ; Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. Київ, 2011. 38 с.
6. Критерії оцінювання якості освітньої програми. URL: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2019/09/%D0%9A%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D1%97.pdf>.
7. Левшин М. М. Роль умінь у здійсненні компетентнісного підходу до навчання у вищих навчальних закладах. *Психолого-педагогічні засади проєктування інноваційних технологій викладання у вищій школі* : монографія / за заг. ред. В. П. Андрущенко, В. І. Лугового. Київ : Педагогічна думка, 2011. С. 77–82.
8. Мосягина Г. П. Формирование социальной компетенции будущих педагогов (на примере педагогического колледжа) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 ; Ставропольский государственный университет. Астрахань, 2008. 27 с.
9. Реалізація дистанційної форми навчання засобами платформи Moodle у процесі підготовки майбутніх філологів / О. М. Павленко та ін. *Інженерні та освітні технології*. 2019. № 7 (3), С. 106–121.
10. Панфілов Ю. І., Фурманець Б. І. Компетентнісний підхід в освіті: досвід, проблеми, перспективи. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2017. № 3. С. 55–67.
11. Позднякова О. Л. Формування соціальної компетентності учнів з обмеженими можливостями здоров'я засобами проєктної діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2010. 22 с.
12. Соболева С. Формування соціальної компетентності майбутніх фахівців з економіки у процесі викладання соціально-гуманітарних дисциплін. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2018. № 2. С. 197–206.
13. Холковська І. Л. Соціальна компетентність як умова успішної самореалізації особистості. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2016. № 47. С. 63–67.
14. Шаров С. В. Дефінітивний аналіз і сутність соціальної компетентності. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. «Педагогічні науки: реалії та перспективи»*. 2019. № 66. С. 200–203.

REFERENCES

1. Boichuk P. M., Borbych N. V. (2013). Model formuvannia sotsialnoi kompetentnosti studentiv pedahohichnykh koledzhiv [The model is interested in social opportunities of work of pedagogical colleges]. *Social pedagogy: theory and practice*. Vol. 1. pp. 35–44 [in Ukrainian].
2. Borbych N. (2014). Formuvannia sotsialnoi kompetentnosti studentiv pedahohichnykh koledzhiv yak sotsialno-pedahohichna problema [Formation of social competence of students of pedagogical colleges as a social-pedagogical problem]. *Problems of modern teacher preparation*. Vol. 10 (1). pp. 166–170 [in Ukrainian].
3. Doktorovych M. (2009). Sotsialna kompetentnist yak naukova problema [Social competence as a scientific problem]. *Psychology and society*. Vol. 3 (37). pp. 144–147 [in Ukrainian].
4. Zablotska O. S. (2008). Kompetentnisnyi pidkhid yak osvitnia innovatsiia: porivnialnyi analiz [Competency approach as educational innovation: A comparative analysis]. *Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University*. Vol. 40. pp. 63–68 [in Ukrainian].
5. Zarubinska I. B. (2011). Teoretyko-metodychni osnovy formuvannia sotsialnoi kompetentnosti studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv ekonomichnoho profilu [Theoretical and methodological bases of formation of social competence of students of higher educational establishments of economic profile]. *Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
6. Kryterii otsiniuvannia yakosti osvitnoi prohramy [Criteria for evaluating the quality of the educational program]. URL: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2019/09/%D0%9A%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D1%97.pdf>. [in Ukrainian].

7. Levshyn M. M. (2011). Rol umin u zdiisnenni kompetentnistnoho pidkhotu do navchannia u vyshchych navchalnykh zakladakh [The role of skills in implementing a competency-based approach to higher education]. *Psykhologo-pedahohichni zasady proektuvannia innovatsiinykh tekhnolohii vykladannia u vyshchii shkoli : Monohrafiia [Psychological and pedagogical principles of designing innovative teaching technologies in higher education : Monograph]*. Kyiv : Pedahohichna dumka, pp. 77–82 [in Ukrainian].
8. Mosiahyna H. P. (2008). Formyrovanye sotsyalnoi kompetentsyy budushchych pedahohov (na prymerе pedahohycheskoho kolledzha) [Formation of social competence of future teachers (as an example of a pedagogical college)]. *Candidate's thesis*. Astrakhan [in Russian].
9. Realizatsiia dystantsiinoi formy navchannia zasobamy platformy Moodle u protsesi pidhotovky maibutnykh filolohiv / Pavlenko O. M. et al. (2019). [Implementation of the distance learning by Moodle platforms in the process of future philologies training]. *Engineering and Educational Technologies*. Vol. 7 (3). pp. 106–121 [in Ukrainian].
10. Panfilov Yu. I., Furmanets, B. I. (2017). Kompetentnisnyi pidkhid v osviti: dosvid, problemy, perspektyvy [Competent approach in education: experience, problems, perspectives]. *The theory and practice of social systems management*. Vol. 3. pp. 55–67 [in Ukrainian].
11. Pozdniakova O. L. (2010). Formuvannia sotsyalnoi kompetentnosti uchniv z obmezhenyi mozhlyvostiamy zdorov'ia zasobamy proektnoi diialnosti [Building the social competence of students with disabilities through project activities]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
12. Sobolieva S. (2018). Formuvannia sotsyalnoi kompetentnosti maibutnykh fakhivtsiv z ekonomiky u protsesi vykladannia sotsialno-humanitarnykh dystsyplin [Formation of social competence of future specialists in economics in the process of teaching social and humanitarian disciplines]. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*. Vol. 2. pp. 197–206 [in Ukrainian].
13. Kholkovska I. L. (2016). Sotsialna kompetentnist yak umova uspishnoi samorealizatsii osobystosti [Social competence as a condition for successful self-realization of personality]. *Scientific notes of Vinnytsia State Pedagogical University named after Mikhail Kotsyubynsky. Series: Pedagogy and Psychology*. Vol. 47, pp. 63–67 [in Ukrainian].
14. Sharov S. V. (2019). Definityvnyi analiz i sutnist sotsyalnoi kompetentnosti [Definitive analysis and essence of social competence]. *Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. Series 5. Pedagogical sciences: realities and perspectives*. Vol. 66. pp. 200–203 [in Ukrainian].